

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто різні наукові підходи до визначення змісту поняття «інноваційний потенціал підприємства», досліджено особливості його структури. Запропонована нова структура інноваційного потенціалу. Встановлено вимоги до комплексного оцінювання інноваційного потенціалу. Запропоновано систему показників оцінювання інноваційного потенціалу підприємства за його структурию.

Ключові слова: інноваційний потенціал підприємства; оцінка потенціалу; інноваційний розвиток; інноваційна стратегія; інновації; потенціал; ресурси; конкурентні можливості інноваційного потенціалу.

Вступ. Виклики глобалізації, прискорення науково-технічного прогресу та посилення конкурентної боротьби змушують підприємства для успішного функціонування дбати про їх інноваційний розвиток. Одним із ключових показників сприйнятливості підприємства до інноваційних перетворень є стан його інноваційного потенціалу. Важливого значення також набуває процес здійснення оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства та ретельного аналізу його складових. На основі оцінки стану інноваційного потенціалу підприємства можна визначити подальшу стратегію його інноваційного розвитку і здійснювати оперативне управління інноваційною діяльністю для забезпечення можливості переходу підприємства на випуск конкурентоспроможної продукції, істотно підвищити стійкість і гнучкість підприємства до змін у зовнішньому середовищі.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Питанням формування та оцінювання інноваційного потенціалу підприємства присвячено роботи вітчизняних науковців, таких як М. Бондарчук, М. Войнаренко, В. Гришко, В. Захарченко, О. Овечкіна, В. Стадник, Л. Федулова та інші. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень із цієї проблематики, на сьогодні ще не сформовано загального підходу щодо змісту та структури інноваційного потенціалу підприємства, побудови методів і визначення критеріїв його оцінювання, а рівень теоретичного та методологічного розроблення не дає змоги задовольнити потреби підприємств. Тобто переважно інноваційний потенціал окремих підприємств не вимірюють і тому цілеспрямовано не розвивають.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження й уточнення сутнісного розуміння поняття «інноваційний потенціал підприємства» та його складових,

розроблення системи показників для комплексного оцінювання інноваційного потенціалу підприємства за його складовими.

Основний матеріал і результати. «Інноваційний потенціал підприємства» є поняттям, що порівняно нещодавно ввійшло до термінів економічної науки як економічна категорія, однак визначення його сутнісного розуміння характеризується з різних аспектів. Так, одні науковці трактують це поняття з позиції наявності ресурсів у процесі господарювання економічних суб'єктів [4, с. 147; 2, с. 12], інші – можливості використання цих ресурсів [7; 9, с. 453], реалізації цілей інноваційної діяльності підприємств [11, с. 144]. Проаналізувавши теоретичне підґрунтя змісту поняття «інноваційний потенціал підприємства», можна стверджувати, що більшість авторів керуються ресурсним підходом, тобто визначають інноваційний потенціал підприємства як сукупність ресурсів або їх комбінацію. Деякі визначення ґрунтуються на структурному підході, виділяючи найчастіше такі основні елементи, як науково-дослідна, кадрова, інформаційна, матеріально-технічна, фінансова складові. Інші науковці застосовують процесний підхід, який ураховує цільову характеристику інноваційного потенціалу.

Наведені вище наукові підходи досліджують лише окремі аспекти інноваційного потенціалу, не розкриваючи повністю сутність цього поняття. Це певною мірою обумовлено об'єктивним чинником – обсягом і характером цілей наукових досліджень. А тому до визначення інноваційного потенціалу слід підходити як до економічної категорії, яка є ієрархічно організованою системою понять, які знаходяться на різному рівні вираження сутності: від первинних категорій до таких, що логічно впливають одна з іншою, тобто

субординованих і координованих між собою. Це характеризує багаторівневу сутність інноваційного потенціалу, розкриття якого потребує використання інтегрального підходу. Саме інтегральний підхід дозволяє використати переваги всіх підходів до визначення інноваційного потенціалу і розкрити діалектику його формування й розвитку [6, с. 131]. Отже, інноваційний потенціал підприємства можна трактувати як інтегральну сукупність взаємопов'язаних у певних соціально-економічних формах ресурсів, яка характеризує можливість (здатність) підприємства під дією зовнішніх і внутрішніх факторів створювати й ефективно впроваджувати інновації з метою досягнення інноваційних стратегічних змін, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємства.

Складність процесу формування інноваційного потенціалу підприємства зумовлює істотні методологічні труднощі стосовно його оцінювання. Механізм та результати такого оцінювання повинні задовольняти певні вимоги, головними серед яких є такі [3, с. 49]: 1) оцінювання рівня інноваційного потенціалу підприємства, якщо можна, потрібно проводити з урахуванням усіх факторів, що беруть участь у його формуванні, а якщо це певною мірою не вдається, то необхідно заздалегідь визначити головні фактори, без урахування яких неможливо отримати обґрунтовану оцінку цього потенціалу; 2) не заперечуючи можливість та необхідність якісного оцінювання рівня інноваційного потенціалу підприємства, повне уявлення про нього вимагає проведення його кількісного оцінювання, результат якого повинен бути однозначним і характеризуватися припустимим рівнем точності; 3) для оцінювання інноваційного потенціалу підприємства потрібно заздалегідь створити потужну інформаційну базу, яка б включала необхідні дані, що характеризують усі аспекти діяльності підприємства та зовнішнє щодо нього середовище; 4) оцінюючи інноваційний потенціал підприємства, потрібно, якщо є можливість, уникати суб'єктивних думок, а орієнтуватися на застосування формалізованих оцінок. Крім цього, система показників, необхідних для комплексного оцінювання інноваційного потенціалу підприємства, повинна відповідати таким вимогам [10]: 1) включати показники, що характеризують інноваційний потенціал з усіма складовими; 2) забезпечувати можливість порівняння показників, які використовую-

ються для аналізу на різних підприємствах; 3) спрямовуватися на виконання підприємством поточних і перспективних завдань; 4) узгодженість з існуючою на підприємстві звітністю; 5) витрати на збір та обробку інформації згідно з обраною системою показників повинні бути мінімальними.

Реалізація інноваційних можливостей дозволяє підприємству забезпечити планомірний і поступальний розвиток підприємства за допомогою цілеспрямованого перетворення ідей у нововведення. Процес формування ефективної системи інноваційного управління залежить від рівня інноваційного потенціалу підприємства – його можливості в досягненні поставлених інноваційних цілей. Реалізація цих цілей у глобальних масштабах виступає як засіб отримання досить високого прибутку в довгостроковій перспективі, зміцнення, а потім і підвищення конкурентних можливостей на ринку, рішення кризової проблеми і проблеми виживання підприємства (організації) в цілому. Чим вище рівень інноваційного потенціалу підприємства, тим успішніше підприємство уникає можливих кризових ситуацій. Інноваційний потенціал підприємства визначається як технічними факторами, так і управлінськими. До цих факторів належать:

- сформований раніше рівень розвитку виробництва;
- стан системи управління;
- тип і орієнтація організаційної структури;
- тенденції економічної та інноваційної політики країни;
- розуміння потреби в різного роду змінах і готовність до них персоналу тощо.

Структура інноваційного потенціалу ідентична економічному, проте інноваційний потенціал утворюють і потенціали, які задіяні в реалізації інноваційного проекту або програми. Слід зазначити, що до інноваційного потенціалу підприємства додається частина трудового потенціалу (інтелектуально-креативного). Інноваційний потенціал розглядається як частина економічного потенціалу підприємства (рис. 1) і відображає реалізовану й нереалізовану можливість здійснення інноваційного проекту або програми інноваційних перетворень і впровадження інновацій з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства. Результатом інноваційної діяльності може стати або інноваційно новий продукт, або інноваційно нова технологія виробництва.

Рис. 1. Структура інноваційного потенціалу підприємства

Джерело: складено авторами

Отже, можлива декомпозиція структури інноваційного потенціалу на два інноваційних потенціала – продуктивний і технологічний. Продуктивний і технологічний інноваційні потенціали мають однакову структуру, до якої входять два основні елементи: ресурси (матеріально-технічні, фінансові, організаційно-управлінські) і процеси (виробничо-технологічні, організаційно-управлінські, маркетингові, науково-дослідні), які у поєднанні можуть прискорити інноваційний розвиток з можливостями підприємства.

Значний вплив на розвиток інноваційного потенціалу підприємства здійснюють фактори ринкового середовища, найважливішим з яких є державна політика. Слабкою ланкою в розвитку інноваційного потенціалу підприємств України є:

1. Відсутність ефективного організаційно-економічного механізму управління.
2. Нестача фінансових коштів, що зумовлює пошук джерел фінансування та раціонального використання наявних за рахунок обґрунтованості вибору перспективних напрямів інноваційної діяльності підприємств.
3. Відсутність методики комплексного оцінювання інноваційного потенціалу підприємств.
4. Необхідність систематичного технологічного переоснащення виробництва сучасним обладнанням.
5. Підвищена ризикованість, зумовлена високою невизначеністю результату.
6. Неефективна робота маркетингової служби.
7. Недосконалість мотивації персоналу, враховуючи підвищену значущість окремих фахівців [8].

Вихідним моментом при розробці інноваційної стратегії може служити аналіз стану зовнішнього середовища. Він спрямований на виявлення можливостей і загроз у макро- та мікроекономічному оточенні. Важливим компонентом процесу управління інноваційним потенціалом підприємства є його оцінювання, яке проводиться з метою аналізу ефективності його використання, а також для прийняття рішення про вибір інноваційної стратегії. Після аналізу стану зовнішнього середовища визначаються інноваційні цілі підприємства. На основі комплексного аналізу довкілля та оцінювання рівня інноваційного потенціалу розробляється інноваційна стратегія підприємства. При розробці інноваційної стратегії виділяються такі критерії:

- ефективність використовуваної стратегії, необхідність її коригування;
- стратегічна відповідність можливостей зовнішнього середовища інноваційному потенціалу підприємства;
- рівень операційної досконалості.

На основі результатів оцінювання можна виділити підприємства з високим, середнім і низьким рівнем інноваційного потенціалу.

При високому рівні інноваційного потенціалу доцільно застосовувати наступальні стратегії, тобто сприяти інтенсивному розвитку підприємства. При виборі таких стратегій підприємству необхідно вкладати значні кошти на проведення НДДКР, спрямованих на завоювання передових позицій у галузі. При середньому рівні потенціалу підприємствам слід обрати одну з оборонних стратегій. При низькому рівні інноваційного потенціалу підприємство націлене на вирішення оперативних проблем. У разі необхідності підвищення рівня інноваційного потенціалу розробляється програма розвитку інноваційного потенціалу підприємства.

Для аналізу інноваційного потенціалу авторами [2] розроблено алгоритм дослідження інноваційного потенціалу підприємства, який складається з трьох етапів:

Етап 1. Розрахунок показника інноваційного потенціалу.

Етап 2. Оцінювання використання інноваційного потенціалу.

Етап 3. Оцінювання інноваційного потенціалу.

Оцінку інноваційного потенціалу підприємства доцільно здійснювати в наступній послідовності:

- аналіз структури інноваційного потенціалу;
- виявлення ступеня використання внутрішніх інноваційних можливостей підприємства;
- оцінка рівня інноваційної активності підприємства.

Важливим показником ефективного функціонування та розвитку підприємства можна вважати кількість інновацій з урахуванням рівня їх новизни, який вимірюється за отриманою інформацією про нову продукцію, з якою підприємство виходить на ринок. При цьому рівень новизни інновації визначається на засадах детального аналізу істотних властивостей інноваційної ідеї та порівняння відносного рівня її новизни з іншими. [5]

Від рівня інноваційного потенціалу підприємства залежить вибір тієї або іншої стратегії інноваційного розвитку. Так, якщо у підприємства є всі необхідні ресурси, то воно може піти по шляху стратегії лідера, розробляючи і впроваджуючи принципово нові, або базисні, інновації. Якщо інноваційні можливості обмежені, то доцільно їх нарощувати і обирати стратегію послідовника, тобто реалізовувати поліпшуючі технології. Такий підхід до трактування інноваційного потенціалу можна вважати класичним.

Автори [3] виділяють рівні інноваційного потенціалу підприємства, що дозволяють визначити здатність підприємства впроваджувати нові технології в господарський оборот при одночасному забезпеченні фінансових потреб поточної виробничо-господарської діяльності. (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні інноваційного потенціалу підприємства

Джерела покриття витрат	Коротка характеристика рівня інноваційного потенціалу підприємства	Визначена стратегія інноваційного розвитку
<i>Високі інноваційні можливості</i>		
Власні засоби	Висока забезпеченість власними ресурсами. Реалізацію стратегій інноваційного розвитку підприємство може здійснювати без зовнішніх запозичень.	Лідер – освоєння нових технологій
<i>Середні інноваційні можливості</i>		
Власні Засоби + Довгострокові кредити	Нормальна фінансова забезпеченість виробництва необхідними ресурсами. Для ефективного залучення нових технологій до господарського обороту необхідне використання деякого об'єму позикових засобів.	Послідовник або лідер – освоєння нових або поліпшуваних технологій
<i>Низькі інноваційні можливості</i>		
Власні Засоби + довгострокові і короткострокові кредити і позики	Задовільна фінансова підтримка поточних виробничих запасів і витрат. Для реалізації стратегій інноваційного розвитку потрібне залучення значних фінансових коштів із зовнішніх джерел.	Послідовник – освоєння поліпшуваних технологій
<i>Нульові інноваційні можливості</i>		
–	Дефіцит або відсутність джерел формування витрат.	–

Джерело: таблиця сформована авторами на основі [3].

Оцінку інноваційного потенціалу підприємства варто проводити на предмет достатності у підприємства фінансово-економічних ресурсів для ефективного забезпечення не тільки стратегічної інноваційної, але і поточної виробничої діяльності.

Оцінку інноваційної діяльності підприємства доцільно здійснювати, використовуючи такі показники, як впровадження нових технологічних процесів, автоматизація виробництва та освоєння нових видів продукції.

Для виявлення взаємозв'язку між результативними показниками ефективності діяльності (виробничої, фінансової, інвестиційної) підприємства і відповідними показниками ефективності інноваційної діяльності доцільно сформувати таку систему показників [4]:

- показники виробничої ефективності науково-технічних заходів: темп приросту ефективності виробництва конкретних видів продукції (робіт) від використання науково-технічних заходів; відносна економія собівартості продукції в результаті запровадження науково-технічних заходів;

- показники фінансової ефективності науково-технічних заходів: приріст прибутку в результаті реалізації науково-технічних заходів; приріст доданої вартості, включаючи амортизацію, в результаті реалізації науково-технічних заходів, у тому числі за рахунок інтенсивних і екстенсивних факторів; приріст доходу за рахунок реалізації науково-технічних заходів;

- показники інвестиційної ефективності науково-технічних заходів: характеризують кількість впроваджених науково-технічних засобів, зростання питомої ваги прогресивних технологічних процесів та нових інформаційних технологій, підвищення коефіцієнта автоматизації та організаційного рівня виробництва і праці, кількість патентів або авторських свідоцтв, індекс цитування, підвищення конкурентоспроможності підприємства, товарів (послуг) на ринку.

При оцінці ефективності інноваційних проектів передбачається розрахунок таких важливих показників, як:

- інтегральний ефект (чистий дисконтований дохід);
- внутрішня норма прибутковості (дохідності);
- рентабельність інвестицій;
- період і строк окупності.

Інтегральний ефект визначається як сума поточних ефектів за весь розрахунковий період, приведена до початкового року, або як перевищення інтегральних результатів над інтегральними витратами. Внутрішня норма прибутковості (дохідності) – IRR – це розрахункова відсоткова ставка, за якої одержані доходи від проекту стають рівними витратам на проект, або дається ще таке визначення – це той максимальний відсоток, який може бути сплачений для мобілізації капіталовкладень у проект. Рекомендується відбирати такі інноваційні проекти, внутрішня норма дохідності яких не нижча 15–20 %. Рентабельність визначається як співвідношення ефекту від реалізації проекту і витрат на нього. На практиці оцінки інноваційних проектів розраховують відношення приведених доходів до інвестиційних витрат.

Слід також враховувати, що будь-який результат інновації має подвійне значення:

- як основа змін у матеріальному виробництві, а в економічному розумінні для досягнення цілей форми, а отже, для підвищення прибутку і конкурентоспроможності;
- як джерело подальших наукових досліджень і розробок, тобто становить науковий і методологічний інтерес.

Аналіз і оцінка інноваційного потенціалу підприємства виявляє можливості для його інноваційного розвитку. Результати оцінки дозволяють розробити оптимальну стратегію інноваційного розвитку.

Висновки. Таким чином, «інноваційний потенціал підприємства» є комплексним поняттям, яке включає в себе кількісний і якісний склад ресурсів, що використовуються під час створення та реалізації інновацій. Запропонована система оцінювання включає оптимальний склад показників, що дозволить об'єктивно виміряти складові інноваційного потенціалу підприємства, виявити не тільки реальні, а й потенційні інноваційні можливості для реалізації інноваційних проєктів і програм, визначити так звані «критичні зони» використання ресурсів інноваційного потенціалу підприємства для побудови та корегування інноваційної стратегії розвитку підприємства. Такий методичний підхід може бути одним із складників подальшого розроблення методології оцінювання інноваційного розвитку підприємства.

Система показників інноваційного потенціалу – це інтегральна сукупність наявних і прихованих ресурсів, запасів, можливостей, що можуть виявлятися за умов взаємодії і взаємообумовленості збалансованих підсистем і елементів системи для задоволення вимог

ринку в інноваційних продуктах. При цьому під можливостями розуміються внутрішні сили і різні обставини, які визначають спроможність діяти і відображають інноваційну активність підприємства. Кількість і сукупність показників, котрі доцільно використовувати при оцінці інноваційного потенціалу, здебільшого залежать від обсягу виробництва та організації управління підприємницької структури. Методика оцінки інноваційного потенціалу підприємства має бути практичною, гнучкою, базуватися на доступному математичному апараті та відповідати сучасному рівню розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Різнобічна оцінка є необхідним і водночас дуже важким завданням. При цьому виникають аспекти, пов'язані між собою, які треба розглядати окремо. До них належать оцінка науково-інформаційного рівня підприємства, оцінка технічного рівня підприємства, оцінка техніко-економічної ефективності інноваційних проєктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук М. К. Характеристика складових інноваційного потенціалу господарських структур в системі «інновації – фінанси – виробництво» / М. К. Бондарчук, Я. Р. Біленська // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 197–198.
2. Войнаренко М. П. Інноваційний потенціал промислових підприємств: сутність, структура, особливості оцінки та перспективи розвитку / М. П. Войнаренко, Р. В. Скалюк // Вісник Хмельницького національного університету. Екон. науки. – 2008. – № 1(2). – С. 7–12.
3. Гришко В. А. Формування та оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств / В. А. Гришко, О. Я. Колещук Н. І. Крет // Проблеми економіки і управління. – 2009. – № 640. – С. 47–55.
4. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навч. посіб. / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
5. Кавтиш О. П. Теоретико-методичні підходи до визначення сутності інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / О. П. Кавтиш, Н. П. Круш // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – Режим доступу : <http://economy.kpi.ua/uk/node/315>.
6. Овечкіна О. А. Огляд методів оцінки рівня інноваційного потенціалу економічних суб'єктів / О. А. Овечкіна, К. В. Іванова // Економічний вісник Донбасу. – 2007. – № 4. – С. 130–140.
7. Радзівіло І. В. Механізм формування інноваційного потенціалу промислового підприємства: структуризація та ідентифікація елементів [Електронний ресурс] / І. В. Радзівіло // Електронне фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1295>.
8. Родіонова І. В. Оцінка рівня та напрями підвищення інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості / І. В. Родіонова // Вісник Хмельницького національного університету. Екон. науки – 2012. – № 4(2). – С. 193–196.
9. Стадник В. В. Інноваційний менеджмент: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – Київ : Академвидав, 2006. – 464 с.
10. Темненко С. М. Методи оцінки інноваційного потенціалу підприємства / С. М. Темненко // Науково-технічний бюлетень. – 2012. – № 1(2). – С. 474–477.
11. Чабан ВГ. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка / В. Г. Чабан // Фінанси України, 2006. – № 5. – С. 142–148.
12. Шипуліна Ю. С. Критерії та методика діагностики інноваційного потенціалу промислового підприємства / ЮС. Шипуліна // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 3(1). – С. 58–63.
13. Шири ТБ. Підходи до статистичного оцінювання стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємства / Т. Б. Шири // Статистика України. – 2009. – № 1. – С. 14–20.

О. В. Хмызова,

А. Н. Сысан,

Черноморский национальный университет

им. Петра Могилы,

г. Николаев, Украина

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

Рассмотрены сущность, структура и особенности оценивания инновационного потенциала предприятия. Рассмотрены различные научные подходы к определению содержания понятия «инновационный потенциал предприятия», исследованы особенности его структуры. Установлены требования к комплексной оценке инновационного потенциала. Предложена система показателей оценки инновационного потенциала предприятия по его структуре. В статье предложена новая структура инновационного потенциала для предприятий Украины.

Ключевые слова: инновационный потенциал предприятия; оценка потенциала; инновационное развитие; инновационная стратегия; инновации; потенциал; ресурсы; конкурентоспособность инновационного потенциала.

O. V. Khmyzova,

O. M. Sysan,

Petro Mohyla Black Sea State University,

Nikolaev, Ukraine

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES

The essence, structure and features of evaluating the innovative potential of an enterprise are considered. The paper considers different scientific approaches to the definition of «enterprise innovation potential», the characteristics of its structure. The requirements for assessment of innovation potential are defined. The system of indicators of innovation potential evaluation at an enterprise by its structure is suggested.

Key words: innovation potential; assessment of potential; innovation development; innovation strategy; innovation; capacity; resources; innovation capacity; competitiveness of innovative potential.

Рецензенти: **Великий Ю. В.**, д. е. н., професор;
Кузьменко О. Б., д. е. н., професор.